

AK in het buitenland

In het november/decembernummer van 2010 liet *Geografie* twee vakdidactici aan het woord over het aardrijkskundeonderwijs in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Dit keer richten we de schijnwerper op de Franse aanpak.

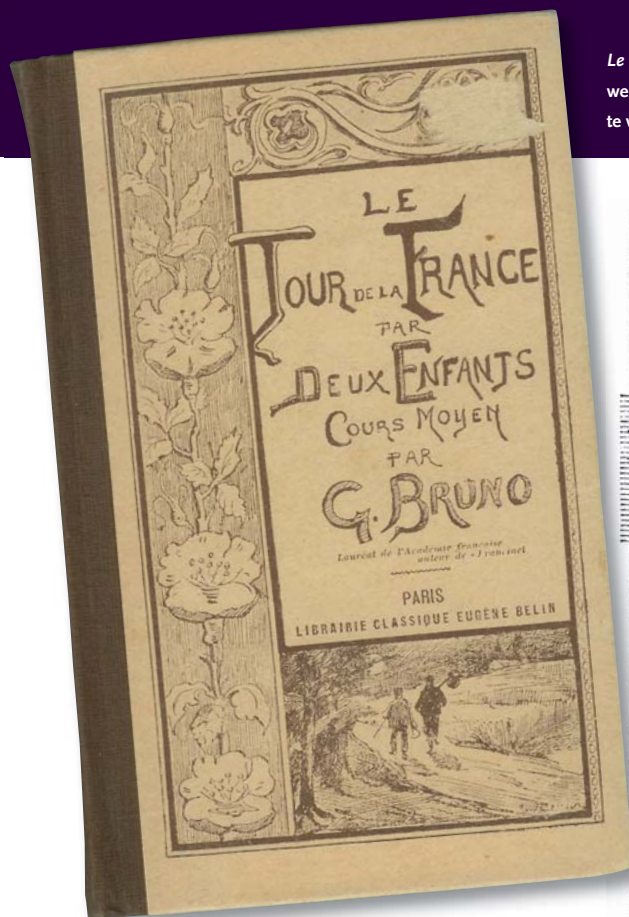
De Franse aardrijkskunde leidt leerlingen op tot wereldburger door heel actueel te zijn en ruim aandacht te besteden aan politieke onderwerpen. De koppeling met het vak geschiedenis verdient echter geen navolging.

Aardrijkskunde in het Wereldbur

De dominantie van het Engels als (digitale) wereldtaal heeft de Franse geografie vrijwel volledig buitenspel gezet. Welke docent of student is nog in staat Frans te lezen? Terwijl de Franse geografie eigenlijk aan de wieg stond van de ontwikkeling van het vak als wetenschap: de Société de Géographie uit 1821 is de oudste geografische vereniging ter wereld. Aanvankelijk was het een club van zeer verschillend pluimage: militairen, filosofen, handelaars, schrijvers, ontdekkingsreizigers en natuurlijk geografen en geologen. En dat is in zekere zin nog steeds zo. De agenda van de Société van afgelopen herfst bevatte zeer uiteenlopende activiteiten: lezingen van reizigers, een boottocht 'Géographie et Gastronomie' naar Venetië, een lunchdebat met de Chinese ambassadeur en een expositie van geografisch relevante schilderijen, tekeningen en gravures.

De geografie stond oorspronkelijk, net als elders in de wereld, in dienst van de overheid, het leger en de economie. Geografie hielp bij het uitbreiden en beheren van het koloniale

Le Tour de la France van Bruno uit 1877 werd ingezet om het Franse nationalisme te versterken.

Franse middelbaar onderwijs gerschap centraal

rijk en bij de legitimatie van het kolonialisme. Na de militaire nederlaag tegen Duitsland in 1870-1871, waar de superieure Duitse (geografische) kennis van het terrein een doorslaggevende rol had gespeeld, werd geografie opgenomen in het onderwijscurriculum. Ook werd geografie ingezet om het Franse nationalisme te versterken. Het boekje van Bruno, *Le Tour de la France*, uit 1877 speelde daarbij een grote rol. Het beschrijft hoe twee broers door Frankrijk reizen en alle regio's aandoen. De broers maken de toer op aandringen van hun vader die hoopt dat ze zo 'echte Fransen' worden! Maar anders dan het Pruisische streven naar een soort eenheidsburger benadrukt de Franse geografie de waarde en eigenheid van de regionale variaties. Vidal de la Blache is de grote Franse geograaf in de 20^e eeuw: een uitgesproken regionaal geograaf.

Sinds de jaren 30 heeft de Franse geografie zich ontwikkeld tot een brede waaier van wetenschappelijke aandachtsvelden en gezichtspunten. Van de analytische fysische

geografie van Betrand (milieu, geosysteem, landschap), de marxistische structurele geografie van Frémont, de geopolitiek van Lacoste (territorium, concurrerend ruimtegebruik), de systematische, kwantitatieve geografie van Brunet (ruimtelijk systeem, centrum-periferie) tot de humanistische behaviorale geografie van Claval (culturele geografie, mentaal beeld). De geografie die vandaag de dag op Franse scholen onderwezen wordt, is een post-moderne versie waarin de meeste stromingen vertegenwoordigd zijn.

Geschiedenis

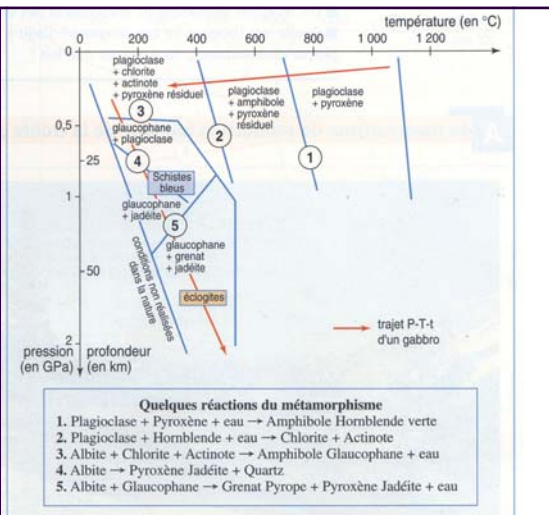
Frankrijk is waarschijnlijk het enige land ter wereld waar aardrijkskunde gekoppeld is aan het vak geschiedenis – het zijn geen zelfstan-

dige vakken. De Fransen beschouwen de twee als complementair: geschiedenis plaatst in de tijd, aardrijkskunde plaatst in de ruimte. 'Het vak aardrijkskunde is geboren uit het vak geschiedenis' is een algemene opvatting. Beide worden nog steeds gezien als 'beschrijvende' vakken en vallen (universitair) onder Letteren.

De koppeling biedt aardrijkskunde een aantal voordelen. Allereerst heeft het dubbelvak een ijzersterke positie in het lager en middelbaar onderwijs, want het belang van *Histoire* is in Frankrijk onbetwist! Het besluit in 2010 om het vak optioneel te maken in het laatste jaar van het lycée voor het profiel S (*Scientifique*) stuitte op hevig verzet. De acties gingen overigens onder het motto 'Sauver l'Histoire' (Red geschiedenis). Andere voordelen van de koppeling zijn de vereenvoudigde inroostering en formatie. Bovendien kunnen overlappende onderwerpen beter en efficiënter aangeboden worden.

Nadelen zijn er ook. Je hebt in Frankrijk uitsluitend docenten *Histoire-Géographie*.

In Frankrijk is aardrijkskunde gekoppeld aan het vak geschiedenis

Echt fysisch-geografische onderwerpen worden behandeld bij SVT (*Science de la Vie et de la Terre*) en vereisen kennis van natuur- en scheikunde – meer dan een doorsneeddocent in Nederland in huis heeft.

De docentenopleiding voor het dubbelvak kent twee varianten: hoofdvak geschiedenis – bijvak geografie, waarbij geschiedenis ongeveer 70% van de studietijd inneemt, en hoofdvak geografie – bijvak geschiedenis, waarbij geografie ongeveer 60% van de studietijd beslaat. Veel studenten vinden geografie een ‘vaag’ vak vanwege het doorlopend wisselen van het formele object. Daarom kiezen veruit de meesten (80%) geschiedenis als hoofdvak. Aardrijkskunde wordt daardoor vaak ge-

Franse onderwijs

Kinderen zijn in Frankrijk leerplichtig van 3-15 jaar. Na het basisonderwijs (*école élémentaire*, 6-10 jaar) gaan de leerlingen vier jaar naar het *collège*, de basisvorming. Met het *brevet de collège* kunnen ze naar beroepsopleidingen of naar het *lycée*: een 3-jarige opleiding die qua niveau het midden houdt tussen havo en vwo. Het *lycée* kent ook verschillende richtingen: van sterk beroepsgericht tot voorbereidend wetenschappelijk. Leerlingen sluiten het *lycée* af met het *baccalauréat*, dat toegang geeft tot de hogescholen en universiteiten. Ze zijn dan 17. Het eerste

Echt fysisch-geografische onderwerpen zijn van AK verplaatst naar het bètavak SVT

geven door docenten die zich geen geograaf voelen, en krijgt vaak minder lesuren toebedeeld dan geschiedenis. Terwijl de waarde van het vak geschiedenis onbetwist is in Frankrijk, raakt aardrijkskunde steeds meer onderwerpen kwijt aan andere vakken doordat deze niet te plaatsen zijn in geschiedenis-aardrijkskunde. Zo zijn écht fysisch-geografische onderwerpen verplaatst naar het vak SVT (*Science de la Vie et de la Terre*, Wetenschap van het leven en de Aarde).

Fysische geografie

In het basisonderwijs en op het *collège* is de fysische geografie volwaardig vertegenwoordigd. Op het *lycée* worden de technische achtergronden van de klimatologie, geologie en geomorfologie behandeld in het vak SVT – in feite een combinatie van biologie en fysische geografie. Leerlingen kunnen SVT niet volgen zonder kennis van natuurkunde en scheikunde. Bij aardrijkskunde wordt bij de behandeling van (de gevolgen van) klimatologische, geologische en ecologische processen volstaan met het vaststellen van feiten: géén technieken, géén achtergronden. De werking van de mondiale opwarming, de ozonlaag, het broeikas effect, de koolstof-

kringloop, tektoniek en geomorfologie leren scholieren bij SVT. En daar worden deze onderwerpen behandeld op een manier die de onze ver overtreft. Zelfs de gemiddelde docent aardrijkskunde zal deze stof slechts met heel veel moeite kunnen volgen!

Toetsing

Het Franse middelbaar onderwijs kent geen schoolexamens – alleen de Franse taal kent examenmomenten vóór het centraal eindexamen (CE).

Het dubbelvak geschiedenis-aardrijkskunde wordt als één vak getoetst. Het examen geschiedenis-aardrijkskunde bestaat uit een *majeur* (hoofd)deel en een *mineur* (bij)deel. Een van beide wordt bij het examen getoetst als majeure vak en een als mineur vak. Welk dat is, wordt pas op de dag van het CE bekend gemaakt. Als aardrijkskunde het majeure vak is op het examen, staan daarvoor 2,5 à 3 uur (van de totaal 4 uur) tot de beschikking, waarin de leerling 12 van de 20 examenpunten kan behalen. Voor geschiedenis blijft dan 1 à 1,5 uur over waarin 8 punten te halen zijn. Is aardrijkskunde het majeure vak, dan kan de leerling kiezen uit twee examenvormen: het *essay* (opstel), waarvoor twee onderwerpen aangereikt worden, of de ‘bestudering van een verzameling documenten’.

In het *essay* kan de leerling zijn kennis van en inzichten over een geografisch thema of de relaties tussen thema’s literair en consistent verwoorden, eventueel ondersteund met andere geografische technieken, zoals (schetsen van) kaarten en grafische technieken. Aangereikte onderwerpen zijn bijvoorbeeld Oost-Azië als groeiend machtscentrum, en de Atlantische kust van de Verenigde Staten.

De ‘bestudering van een verzameling documenten’ moet met behulp van vijf documenten (teksten, grafieken, kaarten, tabellen) leiden tot een analyse van het onderwerp, waarna de leerling op aangeboden vragen (maximaal vijf) correcte en volledige antwoorden en een samenvatting c.q. conclusie moet formuleren. In beide examenvormen heeft de leerling dus veel ruimte om zijn kennis van en inzichten in de geografische principes te etaleren. Bij de beoordeling tellen de redactionele en overige taalkundige vaardigheden zwaar mee.

In de praktijk kiest zo’n 80% van de leerlingen voor de bestudering van de ver-

1 Des régimes alimentaires divers dans un même continent

Équateur

États-Unis

Les habitudes alimentaires sont le fruit d'une très longue histoire culturelle et de la géographie des différents pays. Présentes dès l'enfance, elles sont profondément ancrées dans les comportements. Elles sont une des diversités, et donc une des richesses, du monde.

Vertaald: Eetgewoonten zijn de vrucht van de lange culturele historie en geografie van elk land. Met de papelepel ingegeven, zijn ze sterk verankerd in ons dagelijks leefpatroon. Ze dragen bij aan de diversiteit – en daarmee rijkdom – van de wereld.

zameling documenten. Dit wordt als makkelijker beschouwd dan het essay.

Wordt aardrijkskunde als mineur vak geëxamineerd, dan moet de leerling in ongeveer 1 à 1,5 uur een *croquis* maken (*Geografie* oktober 2011). Het *croquis* (letterlijk: schets) is een kaart waarin met cartografische tech-

nieken de inrichting, ontwikkeling, stromingen van plaatsen, processen en relaties weergegeven worden, compleet met legenda. Het *croquis* wordt beoordeeld op correctheid maar de leerling moet ook laten zien dat hij de cartografische technieken, zoals kleuren, pijlen en symbolen, goed weet in te zetten.

Methoden

Frankrijk kent vijf *méthodes*, uitgaven van geografische schoolboeken. Omdat het Frans-talige gebied aanmerkelijk groter is dan het Nederlandse, worden de uitgaven vaker

Fransen aardrijkskundemethoden besteden veel aandacht aan de waarde van culturele verscheidenheid, zoals de uiteenlopende eetgewoonten op één continent, in Ecuador en de Verenigde Staten.

Frankrijk kent geen *Bosatlas*, de methoden bevatten zelf veel actuele en relevante kaarten

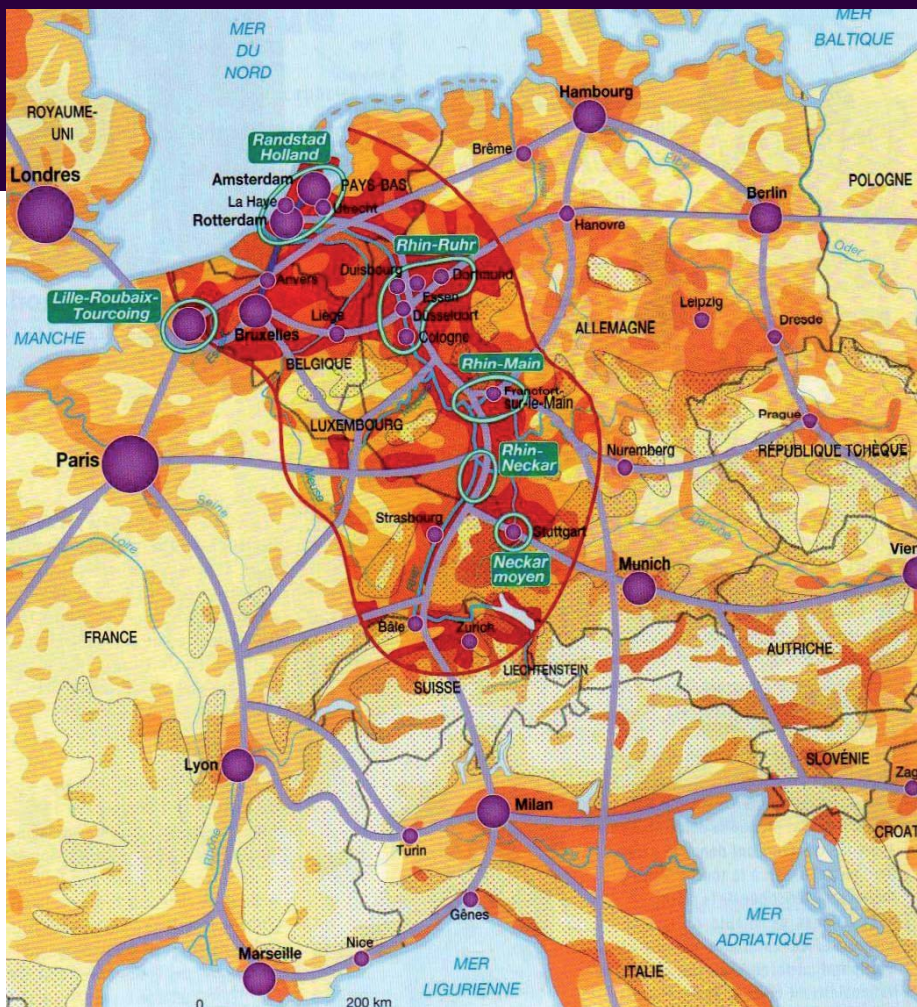
vernieuwd en zijn ze zeer actueel. Frankrijk kent geen echte schoolatlas zoals onze *Grote Bos* en dat lijkt eerder een voordeel dan een nadeel als je de methoden doorbladert. Ze bevatten namelijk zelf heel veel kaarten (28% van beschikbare ruimte in de lesboeken voor drie leerjaren lycée) en vooral zeer actuele en relevante versies. Deze kaarten sluiten naadloos aan op de teksten.

De Franse methoden zijn sterk gericht op de examenvoorbereiding. Een kwart van de inhoud is expliciet gewijd aan examentraining, maar ook de vragen en opdrachten bij de hoofdstukken zijn sterk gericht op voor het examen belangrijke vaardigheden: de *synthese*, het formuleren van conclusies en samenvattingen, en *rédiger*, het opstellen van (consistente) antwoorden en teksten. En natuurlijk het ontwerpen en tekenen van het *croquis*.

De methoden bevatten vrij weinig vragen en opdrachten (gemiddeld minder dan één per pagina) en opvallend weinig digitale opdrachten. Ook verwijzen ze weinig naar internet voor aanvullende informatie (in de 1000 pagina's van de drie leerjaren in totaal 63 keer, meestal als verwijzing naar bronnen bij opgaven). De methoden bedienen zich uitgebreid van teksten van derden: meer dan 40% is van auteurs die niet aan de uitgever verbonden zijn. En men bedient zich graag van literaire teksten! De methoden besteden ruim aandacht aan culturele aspecten van de geografie en wat écht opvalt is de aandacht voor de internationale geopolitiek. Bijvoorbeeld voor de manier waarop Rusland macht uitoefent via zijn grondstoffen, de veranderende invloed van de VS, de geschiedenis van de politieke machtsverhoudingen in de EU, en de veranderende rol van Frankrijk in het mondiale.

Voor Fransen is het begrip geopolitiek ook helder: zij realiseren zich dat bijvoorbeeld de president dingen doet of zegt met bedoelingen 'op termijn' of met onderliggende motieven; het spel van de politiek. Verder valt op dat Frankrijk blijkbaar erkent dat het Europese kerngebied wordt voorgesteld door

Bij de toetsing tellen redactionele vaardigheden zwaar mee

Het Franse onderwijs erkent dat Frankrijk buiten het Europese Rijnland, ofwel de 'blauwe banaan' ligt. Parijs is op dit kaartje wel even prominent aangegeven als Londen.

mij zeer gebaat bij aandacht voor de actualiteit van behandelde onderwerpen. Daarin slaagt de Franse aardrijkskunde zeer goed. De onderwerpen worden ook doorlopend bijgesteld en de methoden weten daarop goed te anticiperen. De aandacht voor de geopolitiek is echt een kwaliteit. Zo ontwikkelen leerlingen inzicht in het mondiale politieke machtsspel op alle niveaus. Het eigen land wordt daarbij nog steeds een belangrijke rol toegedicht.

Het schrappen van de technische aspecten van fysisch-geografische onderwerpen in de aardrijkskunde lijkt me een goede keuze. Al gaan onderwerpen als de moesson, de cycli van Milankovic, de ozonlaag en de tektoniek me zeer aan het hart, ze zijn naar mijn ervaring niet besteed aan de meeste leerlingen met een maatschappijprofiel. Die raken er eerder door gefrustreerd. Bovendien lijkt de keuze voor aardrijkskunde als inwijding in wereldburgerschap me veel zinvoller en waarschijnlijk ook een betere garantie voor het vak in de toekomst. Wat dit betreft kan de Nederlandse aardrijkskunde echt iets leren van de Franse.

We mogen overigens wél blij zijn dat de Nederlandse aardrijkskunde niet gekoppeld is aan geschiedenis. Het komt de schoolgeografie in Frankrijk uiteindelijk ook niet ten goede: de docenten kiezen vaak voor geschiedenis en besteden daar ook de meeste lestijd aan.

Franse leerlingen krijgen tijdens het eindexamen veel meer mogelijkheden om hun eigen kennis en inzichten te etaleren dan de Nederlandse, die in verhouding meer 'afge-rekend' worden op nét de juiste kennis en inzichten. De Franse manier van examineren doet wel een veel groter beroep op taalvaardigheid, en bij de beoordeling telt dit ook veel zwaarder mee. De Franse leerling wordt dus beter getraind in het juist en volledig verwoorden en formuleren van inzichten en kennis. Het croquis doet meer beroep op het kunstzinnige en cartografisch subtiële. •

De meeste illustraties bij dit artikel zijn afkomstig uit de serie *La Géographie* 1re, 2de et 3e van uitgever Hatier (voor klas 1, 2 en 3 van het lycée). De grafiek op pag. 35 komt uit *Sciences de la Vie et de la Terre* van uitgever Bordas (voor klas 3 van het lycée).

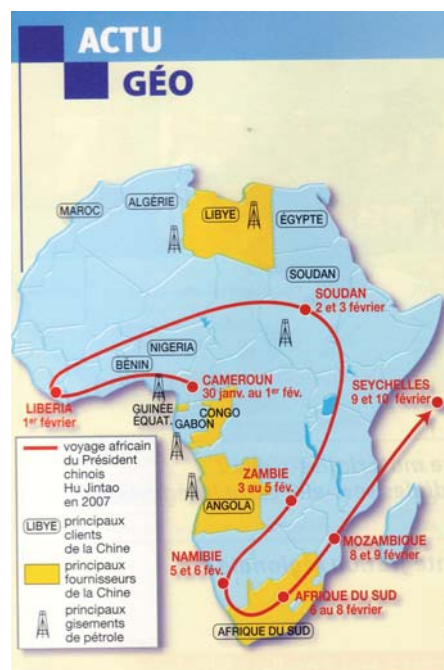
Fons Hermus was 12 jaar docent aardrijkskunde in Nederland en woont en werkt sinds 2011 in Frankrijk.

Er is veel aandacht voor internationale geopolitieke kwesties

de 'blauwe banaan', een gebied dat bestaat uit het zuiden van Groot-Brittannië, de Benelux (en Noord-Frankrijk), Duitsland, Zwitserland en eventueel het noorden van Italië (l'Europe Rhénane, het Europese Rijnland). Parijs ligt daar dus niet in. Duitsland wordt erkend als economisch kerngebied en economische motor van de EU. Bij de presentatie van de 'wereldsteden' staat Parijs overigens wél op hetzelfde niveau als Londen, als de twee Europese supersteden. Voor de Franse aardrijkskunde is de Randstad één geheel en daarom een belangrijke Europese metropool.

Wereldburgers

Nederlandse methoden zitten qua politieke signatuur 'links van het politieke midden'. De PVV of de VVD zal zich bijvoorbeeld ergeren aan de ingenomen standpunten: het centrum-periferieverhaal, de achtergronden van onderontwikkeling, de gevolgen van het Europese landbouwbeleid enzovoorts. Voor de Franse (school)geografie geldt eigenlijk hetzelfde. De leerlingen worden gestimuleerd zich 'wereldburger' te voelen en daarin hun ver-

Franse leerlingen ontwikkelen inzicht in mondiale (handels)politiek, getuige dit kaartje met de rondreis van de Chinese president langs Afrikaanse partners.

antwoordelijkheden te nemen. De Franse geografie besteedt veel aandacht aan de waarde van culturele verscheidenheid – deels ingegeven door de Franse weerzin tegen de Angelsaksische dominantie.

Het aardrijkskundeonderwijs is volgens